

Op zoek naar het Auerhoen

Tetrao urogallus

in Zweden

Gerard de Kroon

Het waarnemen van de grootste Europese bosvogel, het Auerhoen *Tetrao urogallus*, moet heel spectaculair zijn. Dat geldt zeker voor het baltsgedrag van de auerhaan. In West- en Midden-Europa komen nog slechts enkele kleine populaties Auerhoenders voor, maar in Scandinavië zijn ze nog wijd verbreid, met name in het bosareaal (Glutz von Blotzheim et al. 1973, Hagemeyer & Blair 1997, Svensson 1999). Omdat wij deze soort nog nooit hadden gezien, waren mijn vrouw en ik dus erg nieuwsgierig naar dit verschijnsel. Hoewel wij tijdens een reis door Scandinavië in 2002 reeds vanaf begin mei op speurtocht waren geweest, stootten wij toen pas in juni een wijfje op, ergens in Finland. Dat was in een bosperceel waar volop bomen waren gekapt en weggesleept. Deze auerhen vloog direct weg en verdween in een gemengde dichte naaldhoutopstand. Meer kregen wij toen helaas echter niet te zien van deze soort. Omdat in Zweden, dankzij het allemansrecht, het gaan en staan niet in de weg gestaan wordt met verboden en de kans dat je er mensen tegenkomt heel klein is, besloten wij in dat land in 2003 nog eens ons geluk te beproeven.

Balts en verspreiding

Volgens de literatuur baltsen auerhanen al vroeg in het jaar. Het begin van de balts is onder andere afhankelijk van de hoogte boven zeeniveau en de breedtegraad. Het ritueel wordt in ieder geval bij helder weer uitgevoerd, als de sneeuw nog ligt en er nog nachtvorst voorkomt. Het spektakel zou volgens onze informatie al voor zonsopgang aanvangen, dus op het koudst van de dag. In de baltsperiode zouden auerhanen nogal 'ril' zijn en ook zeer opmerkzaam op alles wat vreemd is op en om de baltsplaats. Over de verspreiding in Zweden verschaften ons de Zweedse Broedvogelatlas (Svensson 1999) en de informatie van de Zweedse jagersvereniging (Svenska Jägareförbundet) voldoende inzicht. De dichtheid komt neer op ruim anderhalf Auerhoen per vierkante kilometer. In de baltsperiode (april-mei) mag er niet op worden gejaagd.

Foto: Wim Smeets.

De nieuwe poging

Half april 2003 gaan wij met nieuwe moed op weg voor onze hernieuwde poging. Na zo'n 1300 km rijden arriveren wij in een gebied waar Auerhoenders voor zouden kunnen komen.

De volgende dag gaan wij al om halfvijf te voet op pad. Dat valt wel even tegen, want het is dan bijna -5°C en er is een heldere lucht. Het voelt dus erg koud aan. Heel rustig lopen wij over boswegen met gespitste oren en met 'ogen op steeltjes'. Als er geen gemarkeerde route in het bos is uitgezet, is het riskant er binnen te gaan, want voor je het weet verdwaal je in deze

onafzienbare bossen en de kans is groot, dat je voorlopig niet meer op de plaats van bestemming uitkomt. Zelfs het beschikken over een kompas geeft daarvoor geen garantie, zoals wij in het verleden als eens ervaren hebben.

Na zo'n vijf uur onderweg te zijn geweest hebben wij nog steeds geen enkel houvast voor wat betreft de Auerhoenders.

Korhoenders horen wij er wel, maar om die mooi te kunnen waarnemen bevinden deze zich te ver van ons vandaan en zij blijven voor ons verscholen in het bos. Het geluid van deze soort draagt tamelijk ver. Het baltsgeluid van de auerhaan (een soort van geratel, dat eindigt in gereutel) daarentegen is volgens de literatuur slechts op zo'n tweehonderd à driehonderd meter afstand te horen. Het heeft te weinig volume en een strofe duurt ten hoogste slechts zes seconden. Dat is een nadeel, maar gezien de grootte kun je de vogelsoort in kwestie toch ook weer niet zo snel over het hoofd zien. Een baltsende auerhaan meet van 'top tot teen' zo'n zeventig à tachtig centimeter en van borst tot staart zo'n veertig centimeter. In april wegen ze vier tot zes kilogram. Door de vele bomen en de dichtheid van het bos is het wel moeilijk een zwarte vogel op een tak of op een andersoortige verhoging te zien staan. Dat vermindert de kans op een zichtwaarneming. Auerhanen schijnen er ook vaste baltsplaatsen opna te houden, dus moet je goed de plaatselijke situatie kennen. Heel de dag zijn wij attent, ook op onze tentplek. Tegen de avond maken wij nog een ronde en posten op de grens van een uitgestrekt hoogveen (natuurreservaat) en naaldbos. Als de schemer is aangebroken staken wij onze speurtocht en wij 'gaan op stok'. Bij het begin van de volgende dag is het -8° C, maar om tien uur is de zon al voelbaar warm. Afgezien van wat korhoendergeluiden, enige Zanglijsters, Winterkoninkjes, Vinken, een Boompieper, een paar lawaaierige Canadese Ganzen en een Goudplevier, nemen wij geen Auerhoenders waar. Via Dals Ed rijden wij naar het nationale park Tresticklans. Aan de ingang blijkt uit informatie op voorlichtingspanelen, dat Auerhoenders hier algemeen voorkomen. Hier moet het toch lukken om ze te zien, want de informatie komt ook overeen met de verspreidingskaart van Svensson (1999).

Onze pleisterplaats is vlakbij en tegen de

avond zijn wij vol verwachting, terwijl ook een Houtsnip overvliegt met zijn kenmerkend geknor. De volgende ochtend vroeg vertrekken wij al in het donker en gaan over een gemarkeerd pad het park in.

Afgezien van dezelfde vogelsoorten als tijdens de vorige dag, een Zwarte Specht en opnieuw wat korhoendergeluiden, is er echter nog steeds geen enkel aanknopingspunt met betrekking tot ons doel. Ook niet door hier en daar met de cassette recorder het baltsgeluid te laten klinken. Dat stelt teleur, vooral als je na uren lopen terug bent bij de ingang en je ziet daar de prachtige realistische voorstelling van baltsende auerhanen op de voorlichtingspanelen.

Auerhen op de weg

Na twee dagen is ons drinkwater op en omdat wij het oppervlaktewater in die streek te riskant vinden om voor consumptie te gebruiken, gaan wij met de auto op zoek naar leidingwater. Op de terugweg, vlakbij de ingang van het nationale park, zien wij plotseling een auerhen de weg op lopen en deze blijft voor de berm in volle glorie op het grijze steenslag staan. Door de voorruit aanschouwen wij op comfortabele wijze het 'wonderlijke boshoen' en wij genieten van zeer nabij met volle teugen. De roodbruine brede borstpartij is tegengesteld aan een crème bandering van de gedrongen flanken. De twee rode vlekken boven de ogen, de donkerbruine nek- en rugdekveren die gelig en roestkleurig zijn gebandeerd, zijn prachtig en volkomen afgestemd op de nog dorre onderbegroeiing in de omgeving. Tegen de avond gaan wij te voet nog eens terug naar die plek en zoeken nog wat verder. Maar nu is er niet één 'boskip' meer te zien. Laat staan te horen. De volgende ochtend gaan wij nogmaals op pad, maar ook deze tocht levert geen ontmoeting op. Zelfs niet met Korhoenders. Dat lukt ons de daarop volgende ochtend wel, maar daarbij ze zien wij ze alleen boven de boomtoppen vliegen. En dat zijn geen hallucinaties. Deze waarneming is wel een soort van troostprijs.

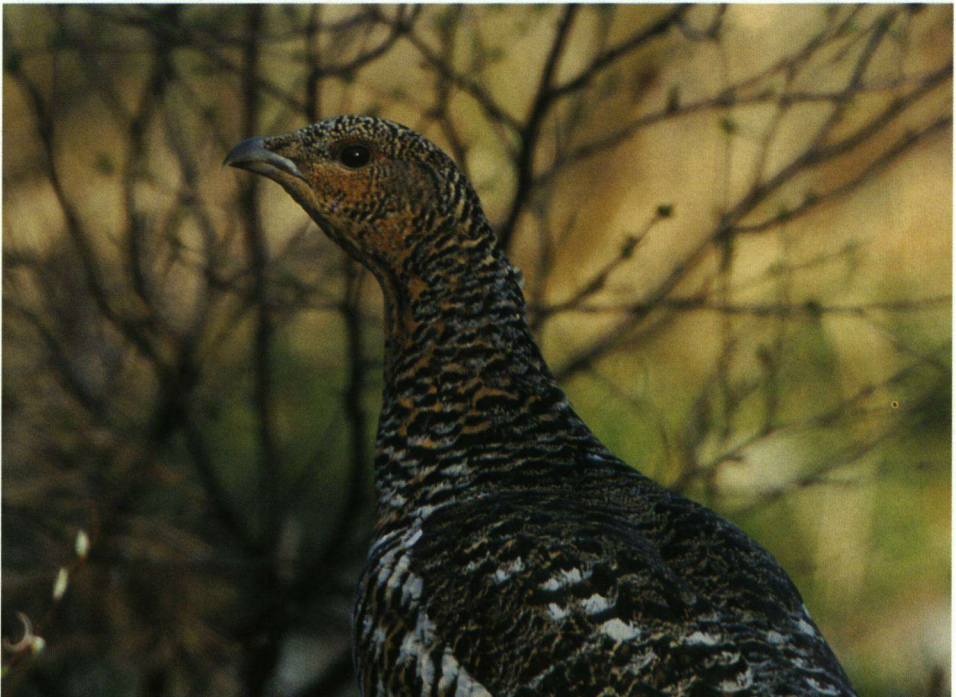
De plaats waar ze baltsen is te ver van ons vandaan en omdat het gebied te onoverzichtelijk is durven wij het niet aan om meer dan honderd meter vanaf de meeroever het bos en veen in te gaan.

Vechtersbaas

Na nog enige dagen pleisteren en rondkijken in dezelfde omgeving besluiten wij ons geluk noordelijker te gaan beproeven, in een gebied langs de Noorse grens. Opnieuw komen wij in een bosgebied waar volgens de verspreidingskaart van Svensson (1999) Auerhoenders 'zeker' voor moeten komen. Omdat er hier een bosweg is die niet is opengesteld voor voertuigen, gaan wij maar lopend op verkenning. Aan het pad lijkt geen eind te komen en wij zien er eigenlijk niet zoveel, maar wel treffen wij er uitwerpselen van Auerhoenders aan! Die zijn enigszins gekromd, worstvormig en plantaardig. Ze zijn groter dan die van Korhoenders, sommige zijn een pink lang en dik. Ze zijn bruinachtig, verbleekt groen van kleur en je kunt goed zien dat het pakketje sparrennaalden bevat.

Tegen vijven besluiten wij de tent op te slaan bij de bosweg. Terwijl wij aanstalten maken om vroeg te gaan slapen, hoort en ziet mijn vrouw een fladderende grote vogel op een chaotische kapvlakte aan de overzijde van de weg. Eerst denkt ze, dat het een Korhaan is, maar dan roept ze: 'Nee, het is een auerhaan! Kijk, daar staat hij op een

boomstronk!' Ik weet zo gauw niet waar ik moet kijken, maar mijn vrouw roept: 'Hij loopt nu in onze richting!' En dan zie ik tot mijn stomme verbazing de grote zwarte 'oerhaan' ook lopen. In een poging hem nog dichterbij te lokken, gris ik vlug mijn cassetterecorder uit de auto en laat tot twee keer toe het karakteristieke geratel en gereutel klinken. Dan stevent de vogel resoluut in de richting van de onverharde weg en komt in volle glorie, trots en zelfverzekerd op ons af. Mijn vrouw staat nog naast de auto op de weg. Zonder dralen loopt de haan met grote bevederde donkere poten kordaat en brutaal, met opgeheven zwarte staartveren in een waaier en met opgeblazen lichtgrijze en zwarte halsveren en vervaarlijke kop, op haar af en zij maakt zich als een haas uit de voeten. Dat maakt op de grote donkere vogel geen enkele indruk. Hij loopt haar resoluut achterna. 'Oh jé, dadelijk zit hij nog in de tent!,' zegt mijn vrouw. De tent staat nog open, met het bed gespreid. Het blijkt, dat deze auerhaan voor de duvel niet bang is en hij lijkt met mijn vrouw het gevecht te willen aangaan. Zijn uitstaande bruine vleugels met witte vlek aan het begin van de vleugelboeg slepen met

Een auerhen in Zweden.

Foto: Wim Smeets.

de buitenste handpennen over de weg. Wat een macho! Enigszins snavelklepperend maakt hij zo nu en dan ook nog een ongegeneerd reutelend geluid en stampt soms met een poot. Ik tracht hem wat af te leiden en dat lukt. Wij sluiten de tent af en gaan ras in de auto zitten. Kijken wat er verder gebeurt. De auerhaan loopt nu voor de auto en wij horen hem tegen het voorspatbord slaan. In volle pracht staat hij keer op keer heel vlakbij, zowel links als rechts van onze 'schuilhut'. Borst groen iriserend, buik zwart, de kop met een grote rode vlek boven elk oog en een forse brede geopende snavel. Nadat enige tijd is verstreken, stijgt het beest plotseling, als een veertje door de wind opgenomen, bijna loodrecht op! Hij vliegt met groot gemak naar een tak van een nog overeind staande spar, op zo'n twintig meter hoogte. Zonder dralen begint hij daar naalden te plukken en op te eten. Sprakeloos kijken wij toe. Hoe is het mogelijk! Zo'n grote en zware vogel! Die moet wel krachtige borstspieren hebben. Behoedzaam komen wij uit de auto en slaan hem gade met de verrekijker. Hoewel hij bezig is met eten staat hij er nog pronkzuchtig bij en schraapt van tijd tot tijd

zijn keel. Wij besluiten nu toch maar naar bed te gaan, want intussen is het bijna donker geworden. In de nacht hoort mijn vrouw hem soms nog reutelen.

Nog meer Auerhoenders

De volgende ochtend, rond over vijven, is het wederom koud, maar bewolkt. Terwijl wij bij de auto nog even bezig zijn onze wandelschoenen aan te trekken, valt er met fladderend geraas een auerhaan neer op de weg. Hij komt uit een boom aan de andere kant van de weg: het is dezelfde haan!. Met opgestreken vleugels komt hij weer op ons af en valt opnieuw aan. Ik buig mij voorover en probeer ook zijn imponeerhouding aan te nemen, maar, dat maakt geen enkele indruk. Zonder aarzeling valt hij mij kordaat aan. Doordat ik gauw mijn schoen opsteek om hem tegen te houden, deelt hij met zijn rechtervleugel in de gauwigheid een klap uit die klinkt als een klok. Mijn vrouw vindt intussen achter de tent een dennentak en geeft die aan mij. 'Dan kun je hem van je afhouden', zegt ze erbij en ze loopt alvast de bosweg op. Op zo'n vijftientwintig meter van de auto blijft de haan staan. Ik loop daar zelf een stukje vanaf en op nog geen vijftig

Een auerhaan met borst groen iriserend, buik zwart, de kop met een grote rode vlek boven elk oog en een forse brede geopende snavel. Foto: Wim Smeets.

meter van mij vandaan zie ik hem op de wieden komen. De vogel vliegt, laag boven de weg, regelrecht op mij af. Gelukkig heb ik die dennentak nog niet weggegooid en opnieuw, tracht ik me hem van het lijf te houden, want ik ben ervan overtuigd dat hij niet alleen met zijn vleugels zou kunnen slaan, maar mij ook met zijn snavel zou kunnen gaan pikken. Na enig afweren en terugduwen, blijft de auerhaan uiteindelijk in volle glorie opnieuw stilstaan. Wij lopen door en na ruim honderd meter is hij uit het zicht door een bocht in de weg en opgaand hout.

Een heel eind verderop horen wij weer Korhoenders en zowaar zien wij daarna ook drie auerhennen boven de toppen van de naaldbomen overvliegen. Dan zien wij opnieuw een auerhaan. Weer in een boom. Onmiskenbaar met waaiersstaart. 'Zou die solitaire territoriale haan ons dan toch achterna zijn gevlogen?', vraag ik me af en ik probeer hem in de kijker te krijgen, maar omdat hij al snel weer wegvliegt mis ik hem. Waarschijnlijk was het een andere en schuwere haan.

Op de terugweg, als wij door de bocht komen, zien wij de solitaire, territoriale auerhaan op de weg staan, nog steeds in volle glorie en zelfverzekerd. Verder bespeuren wij niets op de kapvlakten, aan weerszijden van de bosweg. Als wij dichterbij komen, loopt hij wéér, zonder vrees en blaam, op ons af, maar omdat ik de dennentak weer bij mij draag kan ik me hem van het lijf houden. Ik kan doen wat ik wil, maar wijken doet hij niet en hij blijft steeds als een amokmaker terugkomen. Noodgedwongen ontbijten wij in de auto en onderwijl staat de auerhaan buiten als een vechtlustige bulterriër op wacht.

Dit verhaal is opgedragen aan drs. Henk J.G. Klijn, redactioneel medewerker van *het Vogeljaar*, als blijk van waardering voor zijn hulp en grote parate kennis van de Zweedse taal.

■ G.H.J. de Kroon, Havendijk 56, 4201 XB Gorinchem.

LITERATUUR:

Glutz von Blotzheim, U.N., K.M. Bauer & E. Bezzel (1973): *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 5: 382. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.

Hagemeyer, E.J.M. & M.J. Blair (1997): *The*

EBCC atlas of European breeding birds: Their Distribution and Abundance: T. & A.D. Poyser, London.

Klaus, S., A.V. Andreev, H.-H. Bergmann, F. Müller, J. Porkert & J. Wiessner (1989): *Die Auerhühner (Tetrao urogallus und T. urogalloides)*. Die Neue Brehm Bücherei. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt.

Svensson, S. (1995): *Svensk fågelatlas. Vår Fågelvärld* supp. 31: 142-143. Sveriges ornithologiska förening, Stockholm.